

ISLAMOFObIJA IZ SREDIŠTA DRUŠTVA*

Naime CAKIR*

S njemačkog prevela: Nina OSMANOVIĆ

UDK 323.12:28:323.28(100)

SAŽETAK: Prema nedavnoj studiji Tehničkog Univerziteta u Dresdenu (TUD) pod vodstvom prof. dr. Vorländera u pokretu PEGIDA se vidi protestni pokret sa desničarsko-populističkim primjesama, a prosječni učesnik u demonstracija PEGIDA u glavnom gradu Saksonije, pripada srednjoj klasi. U toj studiji se navodi da dominantni motiv učesnika protesta opće “nezadovoljstvo politikom” ali da je jedan od motiva i “temeljna odbojnost prema imigrantima i azilantima”, pri čemu je posebno izražena “rezerva prema muslimanima odn. islamu” (usp. Vorländer 2015). U ovom radu autorica se bavi pitanjem zašto baš slika islama služi kao katalizator za to nezadovoljstvo, te pokazuje da PEGIDA po pitanju svoje uvriježene “predstave o neprijatelju islamu” nije novi fenomen, nego da se nadovezuje na postojeće odbojnosti prema muslimanima.

Ključne riječi: islamofobija, “neprijateljstvo prema islamu”, “neprijateljstvo prema ljudima na grupnoj osnovi”, “etnicizam koji se odnosi na islam” i “anti-islamski etnicizam”, rasizam

Od 20. oktobra 2014. godine, usred saksonskog glavnog grada Dresdena, iz sedmice u sedmicu redovno su se održavale “demonstracije ponedjeljkom” pod imenom “Patriotski Evropljani protiv islamizacije Zapada [Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes, PEGIDA]”¹ pod sloganom bivšeg istočnonjemačkog pokreta za građanska prava 1989/1990 “Mi smo narod”, kojim se otvoreno i namjerno pokušavala izazvati asocijacija na demonstracije ponedjeljkom tog protestnog pokreta DDR-a.

U svojim najboljim danima pokret je mobilizirao i preko 20.000 ljudi te time izazvao nacionalni i internacionalni interes. Studije o pokretu PEGIDA² pokazuju da su

demonstranti PEGIDE većinom muškarci iz srednjeg građanskog staleža sa odgovarajućim obrazovanjem, koji se ne mogu ubrojiti među društveno “izostavljene”. Pokret, inspirisan PEGIDOM Dresdena, našao je sljedbenike i u drugim njemačkim velegradovima kao u Leipzigu (“Legida”), Bonnu (“Bogida”), Düsseldorfu (“Dügida”), Kölnu (“Kögida”), Kasselu (“Kagida”) i Frankfurtu na Majni (“Fragida”). Međutim, PEGIDA na zapadu Njemačke nije mogla ostvariti iste uspjehe kao u Dresdenu, što je, pored unutarnjih svađa, sigurno bilo uzrokovano i time što je PEGIDA svugdje gdje se pojavljivala morala računati sa velikim protudemonstracijama građana i sa akterima civilnog društva. U

međuvremenu, čini se da je PEGIDA znatno izgubila na snazi mobilizacije.³ Još uvijek ostaje da se vidi da li će se PEGIDA dalje destabilizirati kao što se da primijetiti od sredine januara 2015., da li će se stabilizirati kroz nosive strukture ili će ostati regionalni fenomen “onih razočaranih njemačkim ujedinjenjem”, kao što je to konstatirao sociolog Heinz Bude (usp. Deutschlandradio 31.01.2015).

Gdje PEGIDU treba uvrstiti? Prvu analizu pruža studija autorskog tima pod koordinacijom prof. dr. Ruchta sa Znanstvenog centra za društvena istraživanja u Berlinu (WZB) (usp. Rucht i dr., 2015). Autorski tim u PEGIDI vidi pokret koji se da shvatiti kao “kritika etablirane politike, kao opsežna kritika sistema i kao

* Dijelovi ovog izlaganja su već drugdje publicirani na njemačkom jeziku.

¹ Od 19.12.2014. je ovaj protestni pokret zvanično registriran kao društvo pod skraćenicom PEGIDA.

² Ovdje se ubraja i studija provedena u januaru 2015. na Univerzitetu u Göttingenu.

³ Od prvog protesta u oktobru 2014. se broj članova demonstracija ponedjeljkom do sredine januara 2015. kontinuirano

povećavao do 25.000. Poslije toga se da primijetiti kontinuirano opadanje broja članova. Prema posljednjim spoznajama od 23.03.2015. broj članova otprilike iznosi 5.500 (usp. *Der Tagesspiegel* od 23.03.2015).

zahtjev za reformom demokratije”, u kojoj važnu ulogu igra “tematski kompleks imigracije, integracije i politike azila” i u kojima “tako prisutna medijska kritika samo povremeno dolazi do izražaja” (Rucht i dr., 2015, 27,51). Istraživačka grupa u sažetku svojih analiza znatno proturječi slici koja se iznova mogla čuti od političara i naučnika, da se kod PEGIDE “većinom radi o bezopasnim, iako zabrinutim, ‘običnim građanima’” (usp. isto 51). U suštini se tu, prema autorima istraživanja, radi “o artikulaciji ‘neprijateljstva prema ljudima na grupnoj osnovi’⁴ odnosno, zaoštrenije rečeno, jedva prikrivenom rasizmu” (usp. isto, 51). Skoro istovremena studija (2015) Tehničkog Univerziteta u Dresdenu (TUD) pod vodstvom prof. dr. Vorländera u pokretu PEGIDA vidi protestni pokret sa desničarsko-populističkim primjesama. Tamo dolaze do procjene da se PEGIDA, prema svom imenu, okrenula “protiv islamizacije Zapada”, pri čemu glavni motiv njenog protesta u prvom redu treba tražiti u generalnom “nezadovoljstvu politikom”. Tek na drugom mjestu stoje kritika medija i javnosti, a na trećem mjestu slijedi “temeljna odbojnost prema imigrantima i azilantima”, pri čemu je posebno izražena “rezerva prema muslimanima odn. islamu” (usp. Vorländer 2015).

Pri tome ostaje otvoreno pitanje zašto baš slika islama služi kao katalizator za to nezadovoljstvo. Dalji tekst će se pozabaviti tim pitanjem i pokazat će da PEGIDA po pitanju svoje uvriježene “predstave o neprijatelju islamu” nije novi fenomen, nego da se nadovezuje na postojeće odbojnosti prema muslimanima.

Islam – neprijateljska religija

Ksenofobija i islamofobija “Patriotskih Evropljana protiv islamizacije Zapada” koje se u međuvremenu otvoreno artikuliraju, proizlaze između ostalog i iz dugogodišnjeg publicističkog širenja kojim se početna skepsa prema islamu razvila do pozicija koje ovu religiju vide ne samo kao nespojivu sa liberalno-demokratskim društvom, nego joj pored toga podmeću i neprijateljske namjere. Ovaj trend islamofobije i dalje prate islamofobni internet forumi kao “*Politically Incorrect*” (PI) i do 2011. “*Akte-Islam*” (*akte-islam.de*) koji otada u svojim forumima pozivaju na “javno udaranje (bashing⁵) po Islamu za svakoga” (usp. Gerhold 2009, 231; Schiffer 2009, 341pp). Značajnu ulogu u pogledu medijske obrade neprijateljske predstave islama igraju i masovni mediji, pri čemu se to ne odnosi samo na “prljave uglove” bulevarske štampe, nego u velikoj mjeri i na vodeće njemačke medije koji specifičnim tipiziranjem i konotativnim metaforama naglašavaju suštinsku različitost i implicitni prijeteci potencijal islama, kako bi tako “islam” okarakterisali kao opsežnu, zatvorenu i opasnu ideologiju (usp. Kliche 2000; Schiffer 2004).

Da su strah i skepsa primarno usmjereni protiv useljenika iz islamski okarakterisanih zemalja, pokazuje se između ostalog u tome da imigranti iz kršćanski okarakterisanih zemalja (npr. Italija, Španija, Portugal itd.) ne dospijevaju u “fokus kulturalističkog preokreta (*culturalistic turn*) jer oni sami po sebi zbog sličnih kulturalno-religijskih (kršćanskih) karakteristika svojih zemalja porijekla važe “kao prijateljski” (usp. Hüttermann 2011, 57).

Empirijski dokazi rastuće islamofobije

Islamofobni stavovi su pobliže ispitani tek dvije godine nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine u New Yorku. Od tog trenutka je nekoliko reprezentativnih empirijskih studija ukazalo na antiislamske stavove koji su se u znanstvenom diskursu etablirali pod nazivom “neprijateljstvo prema islamu”⁶ (usp. Bielefeldt 2009, 182).

Jedna od najznačajnijih studija vezanih za ovo je empirijsko istraživanje “*neprijateljstva prema ljudima na grupnoj osnovi*” [Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit, GMF] sociologa Wilhelma Heitmeyera, započeto 2002. i za koje je planirano da traje deset godina (usp. Heitmeyer 2002).

Opširno GMF-istraživanje je, u pogledu životne situacije ispitanika, sveukupno ukazivalo na povezanost između osjećaja sve veće nemoći na političkom i društvenom nivou (“anomija orijentacije”), osjećaja besmislenosti i pesimizma prema budućnosti s jedne strane i s time udružene heterofobije i islamofobije s druge strane (usp. Cakir 2014, 19-34). Ovdje se pokazalo da je posebno kod ljudi koji se uslijed svoje poslovne, društvene i financijske situacije sami svrstavaju u donji sloj društva, veza između percepcije društvenog rascjepa i ksenofobije bila dvostruko povećana. Bila je interesantna i spoznaja da se stav prema imigrantima u životnim sredinama sa visokim udjelom stranaca ispoljavao prije pozitivno nego negativno.

Ukupno je većinski atestirano da se “islam” ne uklapa u zapadni svijet i time ni u vlastitu zemlju (usp. Leibold/Kühnel 2008, 102; Eickhof 2010,19). Dakle, ove spoznaje ukazuju na to da

⁴ Prim. prev. – riječ je o sociološkom pojmu koji je razvio Wilhelm Heitmeyer. Njime se u jednom novom integrativnom konceptu pokušavaju obuhvati rasistički, ekstremno desničarski i diskriminirajući stavovi, t. j. cilja se na to da se neprijateljski stavovi prema ljudima različitog socijalnog, vjerskog i etničkog porijekla u određenom

društvu obuhvate i sistematiziraju jednim dosta širokim pojmom. Istovremeno je to i naziv programa dugoročnog empirijskog istraživanja takvih stavova u Njemačkoj.

⁵ Prim. prev. – termin *bashing* se koristi u virtuelnim zajednicama i označava oštru kritiku ili verbalni napad na osobu, grupe ili subjekte potaknut netrpeljivošću.

⁶ Prim. prev. – pojam “neprijateljstvo prema islamu” označava neprijateljstvo prema muslimanima kao i kategorično omalovažavanje i diskriminiranje muslimana, dakle za razliku od islamofobije, koja predstavlja psihološko stanje, ovaj pojam uključuje i aktivnu radnju.

pozadina tih ksenofobnih stavova u suštini rezultira iz “neizvjesne normalnosti” povezane sa strukturalnim krizama i socijalnom nesigurnošću, što je, po Heitmeyeru, povezano sa “podizanjem vrijednosti” odn. “nadmoci” vlastite grupe i “smanjivanjem vrijednosti” druge grupe i zasniva se na “ideologijama neravnopravnosti” kojima se potkopava “priznavanje ravnopravnosti i pravo na integritet” (Heitmeyer 2002, 17p). Iznenadjuća je bila konstatacija da islamofobija uopće nije bila ograničena na ljude desnog političkog spektra, nego se mogla naći i kod ljudi političkog centra odn. lijevog spektra (usp. Leibold/Kühnel 2003, 113, 111p).

Ovdje treba spomenuti i anketu “Institut za Demoskopiju Allensbach” (IDA), čiji su rezultati objavljeni u maju 2006. u dnevnim novinama *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) pod naslovom “Strani, prijeteći svijet. Stav Nijemaca prema Islamu”. u. Sa pojmom “islam” je 91% ispitanika asociiralo “diskriminaciju žena”, 83% ga je dovelo u vezu sa “fanatizmom”, 71% ga je smatralo netolerantnim, 60% je smatralo da je islam “nedemokratičan” i samo 8% mu je pripisalo svojstvo “miroljubivosti”. 58% ispitanika se bojalo nadolazećih napetosti sa muslimanskim stanovništvom u Njemačkoj. Na pitanje da li treba sprovesti službeno odobrenu gradnju džamije i kada se stanovništvo tome protivi, 74% ispitanika je smatralo da u tom slučaju treba odustati od gradnje. Ukupno je studija otkrila rastuće nepovjerenje prema islamu koje izaziva difuzni osjećaj prijetnje, što opet dovodi do toga da tolerancija prema ovoj stranoj religiji sve više nestaje (usp. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 17.05.2006).

Ispitivanje ekstremno desničarskih stavova, koje je inicirala Fondacija Friedrich Ebert oslanjajući se na analitički model GMF studije iz Bielefelda, i kojim je poslije 2006., 2008., 2010. i 2012. predstavljena peta *studija središta*, se 2014. bavilo pitanjem u kolikoj je mjeri prihvatanje desničarsko-populističkih pozicija već prodrlo u “središte” društva.

Ovo pitanje je za istraživačku grupu bilo utoliko relevantno što za njih društveno “središte”, koje donekle predstavlja “normativnu većinu” unutar jednog društva, ima mjerodavan utjecaj na “demokratsko stvaranje političke volje” i zbog toga bi se fragilno i nestajuće središte odrazilo posebno negativno na ukupno društvo u pogledu demokratskih vrijednosti i normi (usp. Zick/Klein 2014, 17). Kako bi se definicijski odredio pojam “središta” ispitanici su pozvani da se sami pozicioniraju na rang ljestvici (dolje-sredina-gore) (isto, 41). Ovdje se vezano za ekstremno desničarske stavove pokazalo da su oni, kao i ksenofobija, ukupno izraženiji kod ljudi iz istočne Njemačke nego kod ljudi iz zapadne Njemačke (zapad 6,8%, istok 10,6%) (isto, 38). U ispitivanjima “stanja neprijateljstva prema ljudima”, koja su u smislu širenja “neprijateljstva prema ljudima na grupnoj osnovi” bila orijentirana prema elementima GMF-studije iz Bielefelda, 15,8% svih ispitanika je navelo da se zbog prisustva muslimana osjećaju “strancima u vlastitoj zemlji” (usp. Klein i dr. 2014, 67). Diferencirano prema istoku i zapadu, ksenofobija u istočnoj Njemačkoj, naročito u smislu islamofobije, bilo je znatno viša (zapad 16%, istok 23,5%) (isto, 73). Kod ovih elemenata ispitivanja se ispostavila značajna korelacija sa nivoom obrazovanja, što je za autore ispitivanja dokaz da je smanjivanje fragilnog ekonomskog središta problematično (isto, 76).

Druga ispitivanja “središta”, kao što je “Studija o središtu” Univerziteta u Leipzigu, od 2002. godine putem reprezentativnih anketa svake dvije godine istražuju ekstremno desničarske stavove u Njemačkoj. Od 2007. godine ova studija se dopunjuje istraživanjima grupnih diskusija. Ona pruža dugoročnu dokumentaciju političkih stavova u Njemačkoj i naročito oslikava antidemokratske i ekstremno desničarske stavove. U njihovoj studiji “Stabilizirano središte” iz 2014. godine je obuhvaćeno šest dimenzija, kao: zagovaranje

desničarsko-autoritativne diktature (1), šovinizam (2), ksenofobija (3), antisemitizam (4), socijalni darvinizam (5) i relativizacija Nacizma (6). Ispitivanjima iz 2014. godine su u svim grupama dokazala “očevidno ekstremne desničarske stavove”, pri čemu je dimenzija “ksenofobije” naišla na najveće odobravanje, a dale su se zabilježiti znatne razlike u ksenofobiji među građanima istočne i zapadne Njemačke (usp. Decker i dr. 2014, 59).

Kada je u pitanju ispitivanje neprijateljstva prema islamu, u Bielefeldska GMF-studija iz 2014. godine zabilježen je značajan porast ovog fenomena u odnosu na studiju iz 2011. Ukupno se 20% Nijemaca dalo prepoznati kao ksenofobi, pri čemu je stigmatizacija muslimana, Sintija i Roma bila znatno veća od prosjeka (isto 62). U odnosu na Bielefeldsku studiju iz 2009. u međuvremenu je 36,6% Nijemaca postalo mišljenja da bi “muslimanima trebalo zabraniti useljavanje u Njemačku” (2009: 21,4%) a 42,7% ispitanika se sada osjećalo “strancima u vlastitoj zemlji” (isto, 49). Kako navode autori, ukupno je bilo uočljivo da je neprijateljstvo prema islamu postalo “novo ruho rasizma” (48), pri čemu se ovdje (više) ne argumentira biologistički nego, takoreći, neo-rasistički, tj. primarno se argumentira tobožnjom zaostalošću islamske kulture (usp. Decker i dr. 2014, 48pp).

Islamofobija: rasizam bez rase?

Kako treba zamisliti takav implikativni rasizam?

Od sredine 19. do 20. stoljeća se antropološko-biološkim hipotezama o ljudskom bivanju pokušavalo biološki dokazati da među različitim ljudskim grupama postoje “urođena svojstva” koja su uglavnom fenotipski određena i kojima su se kroz projekcije pridavala različita značenja. Na osnovu tih (fenotipskih) karakteristika kojima su dodavana značenja (npr. boja kože, visina, oblik glave i nosa itd.) određivane su “sasvim tipične” rasne karakteristike, te su se

iz njih izvodili zaključci o načinima ponašanja i života, o inteligenciji odn. karakternim osobina ljudi (rasa). Time se opravdavao i legitimirao postulat različite ljudske vrijednosti. Tako se na tobožnjoj znanstvenoj osnovi stvorila rasna hijerarhija i to na osnovu "biologizacije razlike". Ovaj oblik biologističkog rasizma je danas prošlost, ali ideologija takvog rasizma nije nestala. Danas imamo posla sa takoreći "modernom" formom koja se u znanosti naziva "neo-rasizam". Pod tim se misli na "rasizam bez rasa" koji se distancira od rasno-bioloških pristupa, koji su se u međuvremenu pokazali kao problematični i znanstveno neodrživi. Taj "neo-rasizam" je krenuo drugim putem kako bi dokazao različitu vrijednost ljudi (ili grupa ljudi) i etablirao hijerarhije koje cementiraju moć i strukture moći. Pojednostavljeno rečeno: Ako su kod biologističkog rasizma geni kao i fenotipske karakteristike bili centralni nosioci značenja prilikom konstrukcije "rasa", onda su to danas nespojivi načini života različitih kultura odn. etnija, pri čemu pojam "etnijska" sve više služi kao eufemistična zamjena za kompromitirajući pojam "rase".

Na taj način se konstruiraju i homogeniziraju različite grupe ljudi čiji su načini života i ponašanja navodno determinirani njihovom kulturalnom odn. etničkom pripadnošću, koja se ne da sjediniti sa "našom" kulturom i načinom života. Ovdje se u smislu *ideologije različite vrijednosti ljudi* postulira suštinska različitost između vlastitog (zapadnoevropske kulture) i stranog (islama).

Taj mehanizam se trenutno pokazuje na primjeru etniziranja islama, tako što se ljudi na osnovu etnički konotiranih diferencijalnih oznaka islamu pripisuju na osnovu porijekla, jezika, ličnog imena, životnih navika ili načina odijevanja, potpuno neovisno od toga kako se označeni sami pozicioniraju prema islamu. To znači: za obilježavanje grupe ljudi (sa migrantskom biografijom) iz islamski okarakterisanih zemalja se više ne poziva na njihove socijalne

i društvene referentne tačke, nego se na osnovu određenih vidljivih obilježja u prvom redu ukazuje na njihovu religiju. Pri tome se islamska religija "ne smatra vjerom nego nizom prevaziđenih kulturalnih obrazaca (...) koji više nisu povezani sa spiritualnim životom jedne osobe" (Roy 2006, 129). Ovaj se proces stranog i vlastitog lokaliziranja po uzoru na koncept "neo-etniciteta" Oliviera Roya (2002) može označiti kao "*eticizam*". O takvom etnicizmu bi se stoga moglo govoriti u slučajevima kada se u smislu "*neo-etniciteta*" konstruiraju različitosti i tako dolazi do *semantike nejednakosti odn. različite vrijednosti* sa implicitnim predrasudama odn. odbojnošću. Posebnost tog "eticizma" se s jedne strane sastoji u tome da se iz (prividnih) humanitarnih namjera – t. j. u tobožnjem distanciranju od biologističkih pozicija znanstvenog rasizma – naglašava "priznavanje različitosti" i "jednakovrijednost kultura", a s druge strane – takoreći "miksofobno" – se upozorava na bilo kakvo miješanje kultura odn. na potencijalno rastapanje kulturalne distance. Takva etnizacija (još uvijek) ne mora biti ideološki fiksirana u smislu rasističke ideologije. Zbog toga ovdje treba razlikovati "*eticizam koji se odnosi na islam*" i "*anti-islamski etnicizam*".

"Etnicizam koji se odnosi na islam" samo konstruira semantiku nejednakosti koja se združuje sa pojednostavljenim predrasudama (pozitivnim i negativnim) i tipiziranjem, koji međutim nisu sami po sebi prožeti neispravlјivim predrasudama i zaokruženim predstavama o neprijatelju. Naprotiv, konstrukcija različitosti ovdje može ići paralelno sa zahtjevom za tolerancijom. Ipak se i ovdje ljudsko biće sa svojim životnim okruženjem, svojim poimanjem svijeta i priznanjem svojih vrijednosti primarno vidi kao pripadnik islamske religije, tako da religija kao marker različitosti dobija master status prilikom dodjelјivanja identiteta i pripadnosti, neovisno od toga kakav odnos dotična osoba ima prema religiji.

"Anti-islamski etnicizam" se navodno povezuje na gornje argumentativne relacije i podrazumijeva cijeli spektar negativnih stavova, od diskriminirajućih predrasuda do otvorenog rasističkog držanja i djelovanja. Okarakterisan je ideologijom različite vrijednosti sa implicitnim neispravlјivim predrasudama i zaokruženim predstavama o neprijatelju. Uz taj etnicizirajući mehanizam se pokazuje – analogno "rasijalizaciji" – značajna karakteristika biologističkog rasizma: tendencija ka 'deindividualizaciji' i 'depersonalizaciji' (Bielefeldt 2012). Shodno tome treba zabilježiti da nije svaka etnizacija – posebno ona koja se ne zasniva na "ideologiji nespojivosti i različite vrijednosti" – neposredni ideološki izraz rasizma, ali nju treba smatrati primarnim pretpostavlјenim konstituirajućim obilježjem rasizma, dok "anti-islamski etnicizam" treba smatrati diferencijalističkim rasizmom.

Što se tiče grupe demonstranata PEGIDE, čini se očiglednim da je znatan dio njih prožet *anti-islamskim etnicizmom* sa odgovarajućim rasističkim predstavama neprijatelja, što je otvoreno dokumentovano odgovarajućim transparentima i sloganima. S druge strane, ovdje se nalaze i demonstranti koji su uslijed *eticizma koji se odnosi na islam* nasjeli na strahove i predrasude i koji većinom (još uvijek) nisu prožeti ideologijom različite vrijednosti ili potpunom rasističkom neprijateljskom predstavom islama.

Islamofobija: uzroci i motivi

Anti-islamski motivi i negativne slike islama se mogu naći ne samo u modernom dobu, nego i historijski, u srednjovjekovnim raspravama kršćanstva sa islamom i kasnije uslijed orijentalizma u 19. stoljeću. Međutim, historijski i moderni oblici islamofobije usprkos nekim sličnostima nisu identični. Historijska islamofobija se npr. pozivala na religijski karakterizirane predstave svijeta, dok moderni oblik islamofobije koristi anti-islamske predrasude i

neprijateljske predstave kao mehanizme društvenog isključenja migranata, kako bi naročito one koji su se već etablirali u središtu društva vezali za društveno marginalne pozicije. Ako je historijska tema islamofobije bila borba protiv tuđinca u tuđini, onda je tema moderne islamofobije borba protiv "tuđinca" u unutrašnjosti. *Tuđinac u unutrašnjosti* se pri tome čini opasnijim nego *vanjski neprijatelj* koji se da kontrolisati povlačenjem teritorijalnih granica, dok tuđinac u unutrašnjosti uvijek može izmaći kontroli i na taj način ostati nepredvidiv. Moderni oblik islamofobije je time i reakcija na stalnu prisutnost muslimana uslijed imigracione historije u Njemačkoj i na iz toga proizišlu iritaciju uloga gosta i domaćina. Gosti su već davno napustili pripisanu im ulogu gosta, koja ih je 1960-ih i 1970-ih godina i prostorno upućivala u *unutrašnje inozemstvo* (turske škole/četvrti u marginalnim oblastima ili džamije u stražnjim dvorištima itd.), što je omogućilo ignorisanje u smislu "nesusretanja". Ako su (i u vlastitom shvatanju svog identiteta) tokom prvih dvadeset godina nakon imigracije u ulozu "gostujućih radnika" (*Gast"-Arbeiter*) primarno posmatrani kao pomoćni radnici koji su trebali obavljati poslove za koje nije bilo na raspolaganju dovoljno domaćih ljudi, kako bi se nakon završenog posla vratili u svoju domovinu, onda se ta očekivanja povratka ni s jedne ni s druge strane nisu ispunila. Danas su pristigli u središte društva. Svima je sada jasno: nekadašnji Gastarbeiteri su centar svog života trajno prenijeli u Saveznu Republiku Njemačku i zahtijevaju da budu "objekti odgovornosti" (usp. Baumann 2005, 101). Kao zreli građani ove zemlje zahtijevaju prava i uloge koje za njih nisu bile predviđene. Potomci tih prvobitnih useljenih "Gast"-arbitera uz odgovarajuće obrazovanje više ne konkuriraju samo sa pomoćnim radnikom nego i sa namještenicima i službenicima. Kako bi se i dalje garantirala marginalizacija useljenika, u međuvremenu društveno

etabliranih, pojavila se potreba za novim justiranjem uloga unutar društvenog ustrojstva. Tokom toga je islam postao predmet javnog sukoba priznavanja, što znači: U konkurenciji oko najboljih mjesta unutar društva anti-islamske predrasude i neprijateljske predstave se koriste kao praksa isključivanja, pošto privilegija "državljanina" više ne važi "za autohtonu grupu". Stoga nije čudno što sve novije studije potvrđuju da se islamofobni stavovi i tendencije u međuvremenu mogu naći ne samo na (desnoj) margini društva, nego su se sve više etablirali i u središtu, a što se aktualno da vidjeti i u slučaju PEGIDE.

Tako se već u jednom od prvih ispitivanja Tehničkog Univerziteta u Dresdenu pod vodstvom politologa prof. dr. Hansa Vorländera u pogledu personalnog sastava demonstranata PEGIDE dalo prepoznati da prosječni učesnik dolazi iz saksonskog srednjeg sloja, ima 48 godina, dobro je obrazovan i zaposlen i u odnosu na prihode u Saksoniji ima natprosječno visok neto dohodak (usp. Vorländer 2015).

Zaključno treba ukazati na to da se uzroci moderne islamofobije ne smiju reducirati samo na aktualna događanja savremene historije. Štaviše, imamo posla sa *svežnjem uzroka*. Bitna markantna tačka, koja je modernoj islamofobiji dala impuls, je očito i kraj "Hladnog rata" sa njegovim strahom od atomske prijetnje, koji je donio i kraj poststalinističkih istočnoevropskih sistema. Od tada (1989/90) je islamu pripala centralna funkcija neprijatelja koju je prije njega imao antikomunizam, a koja je očito u svrhu samodefiniranja i samopotvrđivanja bila i ostala egzistencijalno potrebna kao takoreći dijalektički sučelnik vlastitog poimanja identiteta. Reinhard Schulze pogađa u srž stvari kada kaže da je islam u smislu "protuprosvjiteljskog anti-modernog fundamentalizma" proglašen ideološkom i kulturološki sveobuhvatnom antitezom Zapada (Schulze 1991). Ta "nova bipolarizacija svijeta" se izgleda posebno

potvrđuje nakon terorističkog napada od 11. septembra 2001. skupa sa manijejskom podjelom svijeta koju je nakon toga forsirala vlada SAD-a. Većina evropskih vlada je to ispočetka, pod utiskom potencijalnog scenarija prijeteće od tzv. "osovine zla", dobrovoljno podržala. Istovremeno su se ideologizirane forme islamističkog terora pojačale ne samo u daljini nego i u Evropi, što naizgled potvrđuje strahove i predrasude ljudi prema islamu.

U takvoj strahom prožetoj atmosferi se onda oni "sasvim normalni muslimani" vide kao potencijalni agenti islamističke ideologije. Svako davanje ustavno zajamčenog prava (kao npr. dozvola za gradnju džamija ili presuda Ustavnog suda iz januara 2015., po kojoj se nastavnicama više ne smije paušalno zabranjivati nošenje marame) tzv. "bijesni građani" shvataju kao "okupaciju terena" od strane muslimana ili kao kapitulaciju državnih institucija i etabliranih političkih partija pred prijetecom islamizacijom vlastitog životnog okruženja (usp. Zeit Online, 06.01.2015). Na štampu se pri tome gleda kao na sekundanta političke elite koja vrši propagandu za multikulturaliste. "Čestiti građani ove zemlje", kako se može čuti iz redova PEGIDE, se osjećaju potaknuti da brane "zapadnu kulturu" od neprijateljskog potiskivanja od strane "islamske kulture" i smatraju da ih je "lažljiva štampa" oklevetala. Sa novinarima se ne razgovara jer oni običnom građaninu ionako izvrcu riječi u ustima (usp. Huber 2014). Posljedice ovoga su shvatanja da "čestiti građani" pokreta PEGIDE moraju da se brane ne samo protiv islamizacije Zapada kroz useljavanje, nego i protiv političara i štampe koji su voljno učestvovali u "rasprodaji zapadne kulture". Ovdje postaje jasan stvarni udarni pravac demonstracija PEGIDE: demokratski državni princip, neposredno zasnovan na ustavnim i ljudskim pravima i zagarantovan svim građanima, treba oboriti u ime jednog visoko cijenjenog i ka prošlosti okrenutog njemačkog nacionalnog patriotizma.

الموجز
الإسلاموفوبيا من قلب المجتمع
نعيمه تشاكير

أظهرت الدراسة التي أجرتها جامعة دريسدن التقنية (DUT) بقيادة أ. د. فورلاندر، أن حركة بيغيدا ADIGEP تمثل حركة احتجاجية ذات سمات يمينية شعبية، وأن معظم المشاركين في مظاهرات بيغيدا في عاصمة ساكسونيا هم من أبناء الطبقة الوسطى. وأفادت الدراسة بأن الدافع السائد عند المشاركين في الاحتجاج "عدم الرضى عن السياسة"، ولكن أحد الدوافع هو "الرفض الجذري للمهاجرين وطالبي اللجوء"، مع التركيز على "التحفظات تجاه المسلمين والإسلام" (انظر: فورلاندر ٢٠١٥). تبحث كاتبة هذا المقال مسألة استخدام الإسلام عاملاً محفزاً للتعبير عن عدم الرضى، وتظهر بأن بيغيدا في اعتبارها الإسلام عدواً، ليست ظاهرة جديدة، إنما هي مرتبطة بالرفض الموجود أساساً للإسلام.

الكلمات الرئيسية: إسلاموفوبيا، "معاداة الإسلام"، "معاداة الناس على أساس جماعي"، "النزعة العرقية تجاه الإسلام"، "النزعة العرقية المعادية للإسلام".

Summary

ISLAMOPHOBIA FROM THE CENTRE OF
SOCIETY

Naime Cakir

According to a recent study by the Dresden University of Technology (TUD) under the leadership of Prof. Dr. Vorländer, the PEGIDA movement is seen as a protest movement with rightist-populist premises and the average participant of the PEGIDA-demonstrations in the capital city of Saxony belongs to the middle class. The study states that the general "dissatisfaction with politics" is the dominant motive driving the protest's participants, but that "basic enmity towards immigrants and asylum seekers" is also one of the motives, wherein the "reservations towards Muslims and respectively Islam" are expressed especially (Vorländer 2015). In this text the author deals with the question of why exactly does the image of Islam function as a catalyst for this dissatisfaction and shows that PEGIDA, in terms of its ingrained "image of the enemy Islam" isn't a new phenomenon, but that it draws upon an already existing enmity towards Muslims.

Key words: Islamophobia, "enmity towards Islam", "group-focused enmity", "Islam-related ethnicism" and "anti-islamic ethnicism", racism